

Nepředmětnost

ad: zápis disputace s Janem Kunešem a Václavem Němcem 14.4.05

- a) Nejprve kritické pochybnosti k postavení otázky po tzv. zdrojích myšlenkových motivů. Mám obavy, že to vnucuje jakési předsudečné chápání tzv. vlivu starších myšlenek na myšlenky pozdější. Ve skutečnosti jde vždycky primárně o setkávání dvojí (event. vícere) myšlenkové aktivity různých myslících subjektů, z nichž každý má jednak své vlastní motivy (a ty se ovšem pak mohou měnit), zejména však se každý z těchto subjektů vztahuje (má vztahovat) pokud možno k témuž “míněnému” (cogitatum). Toto “míněné” nelze odvodit ani z vnitřních motivů, ani z vnějších vlivů, ale je to něco, co je myslícím (a na sebe myšlenkově reagujícím) subjektům “společné” jako to, k čemu se oba (event. všichni, kdo se tu setkávají) vztahují (tedy nikoli co by jim bylo “vlastní” jako nějaký rys, vlastnost, vlastní kvalita). Jinak řečeno, jde vždycky o interakci: kdyby jeden ze setkávajících se subjektů nebyl “připraven” pro to, aby se nechal druhým nasměrovat k tomu, co ten druhý “míní”, žádné “ovlivňování” ho nepřiměje k tomu, aby vskutku pochopil, o čem tomu druhému jde. A tato “připravenost” subjektu spočívá vlastně v tom, že už sám nějak tentativně směřoval směrem, v němž jej ten druhý jen podpořil a snad dovedl dál a k větší přesnosti. Proto je sice důležité, s kým se každý myslící subjekt takto setkává, ale v pravém slova smyslu nejde o “vliv” těch druhých, nýbrž spíš o poskytování podnětů, adresování výzev, o pozvání ke stejné nebo podobné myšlenkové cestě apod. Sledování terminologických podobností (např. v užívání stejných výrazů a obrátů) se omezuje na vnější stopy, ale bez další interpretace může odhalit jen kuriozity.
- b) Co si nějaký autor sám myslí o tom, kým byl “ovlivněn”, nemá samostatný význam - leda v tom smyslu, že to může ukázat, jak sám sobě třeba nerozuměl, jak se třeba marně bránil některým myslitelům a jejich myšlenkám, zatímco doopravdy jim podléhal, anebo jak právě naopak se k něčemu a někomu hlásil, na něco a na někoho se odvolával, ale bez náležitého porozumění a tedy vlastně neprávem, atp. Vždycky se na takové “vlivy” může jiný autor dívat jinak, jinak je hodnotit atd. Ale je to stále věc pouze sekundární důležitosti, kterou se budou zabývat hlavně ti, kdo nejsou schopni se zaměřit na příslušná “cogitata” tak, aby si vyjasnili své vlastní myšlenkové přístupy a postupy. - Kromě toho i zde (jako de facto všude jinde) platí, že tzv. “vliv” může působit i “protipohyb”, tj. může působit i v protisměru. Zejména ve filosofii platí, že obvykle je mnohem důležitější, proti komu se nějaký myslitel vyhraňuje, než ve shodě s kým (a v čím duchu) se myšlenkově ustavuje a rozvíjí. Proto také každé “zařazení” do nějaké skupiny, do směru, do školy apod. má jen druhořadou funkci; v duševních a duchovních dějinách je hlavní to, čím se kdo odlišuje, čím je zvláštní a snad jedinečný; kdo zanedbá tuto okolnost, upadá do nivelizací. Také o myšlenkových objevech a vynálezech platí, že mohou otevřít docela novou cestu, na níž pak bude nutno jeho vlastní myšlenkové pozice i jejich východiska relativizovat nebo docela zpochybnit. Také to je dokladem toho, že myšlenkový postup přísně myslícího autora nejen nemusí být důsledkem jeho východisek, ale dokonce ani takovým důsledkem být nemůže (odtud relativizace každé soustředěné výstavby systémů).
- c) A výsledek: Spinozu jsem opravdu četl velmi důkladně (a vždy s ohledem na jeho originální formulace), ale právě na tom jsem si vybudoval své nejkritičtější odmítání a zavrhování onoho tzv. zpředmětňování (původně Descartova). A právě proto jsem také byl neobyčejně vnímavý na těch místech, kde jsem objevil formulace nekarteziánské a ve skutečnosti protikarteziánské (ač tak nebyly míněny). Podobně je tomu s mým čtením Hegela: od počátku jsem tam hledal to, co mi vyhovovalo, a prostě jsem pomíjel vše ostatní, čím se mi protivil. Velkou pomocí mi v tom byl mladý Marx, který to dělal stejně; a proto jsem si osvojil tento přístup i při čtení Marxe (a vši odvozené literatury): zase jsme si vybíral, co se mi hodilo, a předělával jsem to ke svým potřebám. Protože jsem nebyl takřka celý život vystaven onomu “akademickému tlaku” (což je jenom

“macha”), nemusel jsem se stát nikdy odborníkem ani na Spinozu, ani na Hegela, ani na Whiteheada, a ovšem ani na Husserla (to uvádím pro Vaška), ani na Blocha atd., o kom všem jsem kdysi psal. Prostě jsem jen kradl všude to, co se mi hodilo, a upravoval jsem si to nějak podobně, jako to dělají někteří postmoderní “sochaři”, kteří svařují polorozbité a rozpadající se zbytky třeba demolovaných automobilů; ovšem s tím rozdílem, že ve filosofii nejde o žádné slepování ani svařování (to dělají zase jen ti zvnějšku přistupující, protože “dovnitř” vstoupit nedovedou); to by však byl samostatný problém.

- d) A nyní k mému vztahu k Patočkově. Patočka dokázal být strhující (zažil jsem to zejména v jeho dvousemestrovém výkladu Sókratova filosofování; “Platón” už tak strhující nebyl, pokud zase nešlo spíš o Sókrata a jeho argumenty), ale měl jsem vůči jeho vlastnímu myšlení většinou na prvním místě výhrady. (Když jsem mu poslal blahopřání k pětadesátinám, krátce po svém propuštění z vazby, a s omluvou, že raději na schůzku u Radima Palouše zatím nepřijdu, ale se zřetelným výrazem osobní vděčnosti, Patočka mi napsal, že můj dopis byl pro něho “překvapením, protože jsem vždy měl spíše u Vás dojem nesouhlasu”.) Některá Patočkova myslitelská témata mne nepochybně (a často nadlouho) hluboce zaujala, ale není možné to prostě převést na několik termínů, jak je např. nitro a niternost, nebo zase nepředmětnost, apod. Jednak těch termínů používalo již mnoho filosofů, jednak je přece i tam, kde s něčím nesouhlasíme, nutno užít “týchž” termínů, ale dát si záležet na tom, aby bylo zřejmé, že “v jiném smyslu”. Mohl bych to - třeba jen náznakem - říci tak, že všude tam, kde Patočka “nitro”, “niternost” nebo “nepředmětnost” fenomenologizoval, mně šlo naopak o “ontologizaci” (dnes bych jistě řekl “méontologizaci”). Že jsem se přitom od Patočky také lecčím “nakazil”, nehodlám vůbec popírat; snad právě naopak: čím jsem starší a čím víc mi jsou tehdy mně (i jiným) neznámé Patočkovy texty dostupné, tím víc si uvědomuji, kolik jsem toho “ukradl” z Patočky (nejspíš z jeho přednášek a také z osobních kontaktů), aniž bych si toho tehdy byl náležitě vědom. A platí to i naopak: ani Patočka si tehdy nebyl dost vědom toho, kolik jsem si z jeho myšlení přisvojil, když měl onen zmíněný “dojem nesouhlasu” z mé strany. V každém případě však “nitro”, “niternost” a “nepředmětnost” (i “předmětnost”, a mnoho jiného) jsem “ukradl” Hegelovi, ale opět v obraně proti němu a v polemice s ním. Všiml jsem si (v Chalupeckého Listech) Patočkovy zmínky o “nepředmětnosti” prostě proto, že jsem k tomu byl už “připraven” četbou Hegelovy Fenomenologie (a to pomínám významný moment, jímž byla “připravenost” díky velkému množství textů Rádlových, které jsem četl už koncem války a hned v prvních měsících po válce, i když tam ty termíny nehrály žádnou roli, jen se mi pak “hodily”).
- e) Tolik k prvnímu odstavci; dál už se pokusím zůstat vždy u jednotlivých užších (úže vymezených) témat. - Rozhodně nedržím ani tezi, že pro mytický způsob myšlení je charakteristická nepředmětnost, ani opak, že je pro ně charakteristická předmětnost. Je tam nepochybně v nějakém proto-stadiu obojí, ale je tam zcela nerozlišeně. K rozlišení mohlo dojít teprve mnohem později, a to nikoli nějakým skokem (a zejména nikoli historicky pro celé společnosti stanovitelným přeryvem), nýbrž jen postupně se prosazující pojmovostí řeckého typu a s ní spjatou tendencí k tzv. zpředmětňování. (To je poznámka k N.)
- f) Třetí odstavec (K.) má hned celou řadu vad v interpretaci. Hned první věta provokuje tím, že pro mne jsou prý “pojmovost, narativita mýtu a běžné řeči” “všechny předmětné” (zatímco jejich “význam” je “sám nepředmětný”). To jde docela mimo to, co jsem kdy a kde řekl nebo napsal. Především: mýtus je “rozsáhlejší” a také starší než narativita (už N. cituje částečně správně, že mám za to, že nejstarší “mýty” se vyvinuly z rituálů; bylo by třeba jej poopravit, že “mýtus” byl svět - či přesněji “osvětí” - v němž nejstarší lidé žili, zatímco rituály byly jejich úkony či výkony v rámci tohoto světa, které však měly svůj “smysl” jen v tomto jejich “rituálně osvojeném světě”). Narativita se mohla ustavit teprve tam, kde určité hlasové úkony-rituály nabývaly některých nových funkcí, využitelných při ustavení jazykových komunikací. Teprve na tomto základě se z rámce původního “mýtu” jakožto “osvětí” mohlo emancipovat zvláštní “sub-osvětí” jazyka (raději než řeči, ale to už je zase záležitost mé terminologie).

g) “Významy” mají důležitost a funkčnost už ve světě organismů, nelze je tedy obdařovat automaticky “nepředmětností”; mutatis mutandis pro ně platí to, co pro mytický způsob promlouvání a myšlení - teprve po jejich sepětí s jazykovými útvary a dále po vynálezu a zavedení pojmů a pojmovosti se jejich “těžiště” postupně stále víc přesunuje k předmětům a předmětnostem. Nepředmětné spolu-významy (konotace) jsou vytěšňovány z uvědomění (zejména teoretického), ale stejně se, byť nenápadně, stále fakticky (prakticky) prosazují. Proto je možno je zpětně odkrývat a odhalovat i tam (a tehdy), kde (a kdy) do uvědomění přímo nezasahovaly. Zpředměťňování je proto od počátku provázeno jakýmsi násilnictvím, jehož součástí je marginalizace a potlačování nepředmětných konotací a zejména jejich vytěšňováním z vědomí (uvědomění). - “Subjektivita” nelze “přidávat” k subjektivitě (ani jen v “řeči”), protože subjektivita je neodlučně spjata se zpředměťňováním. Zatímco “subjektivní” poukazuje k tomu, co z principiálních důvodů nelze zpředmětnit, objektivovat (leč v podobě redukce, zfalšování a desinterpretace), subjektivní je to, co na “vědomí” (resp. jeho projevech) lze nejrůznějšími triky objektivovat. Subjektivní je to, co náleží k subjektu jakožto subjektu (tj. pokud to není objekt), zatímco subjektivní je to, co náleží k vědomému subjektu, pokud jej můžeme objektivovat (tj. pokud jej nebereme jako subjekt v pravém smyslu). - Pro některé další formulace je zapotřebí něco vyjasnit. “Význam” není žádná “věc” mezi jinými věcmi, ale může se vztahovat jak k věcem, tak k nevěcem (eventuelně to můžeme formulovat tak, že význam mohou “mít” jak věci, tak nevěci - přičemž ovšem toto “mít” neznamena, že význam je součástí nebo složkou příslušné věci nebo nevěci). “Význam něčeho” je jakýmsi “místem” uprostřed (neprostorově, tedy spíš: zapojením do) souvislostí (kontextů) mnoha jiných významů. Způsob takového zapojení může být pro vědomí do jisté míry průhledný, ale jen na základě pokračujících analýz, nikoli původně (tj. tak, že by byl vědomím a vědomě ustavován). - Subjektivita dále nemusí mít charakter jen individuální (tj. nemusí být “jedinečná” a “neopakovatelná”), ale může být (a ve většině parametrů vskutku je) společná mnoha nebo dokonce všem “subjektům” (které ovšem chápou jako období Teilhardových “přirozených jednotek”, aniž bych byl nějak zvlášť nadšen tímto termínem). Je tu jistá obdoba s “živostí” (či životností): každá živá bytost je jedinečná, ale jsou mezi nimi obdoby, příbuznosti, podobné i stejné rysy, a to nejen předmětné (zpředmětnitelné). “Subjekty” tedy sice “živé bytosti” zahrnují, ale neomezují se na ně, nýbrž zahrnují i všechny “před-živé bytosti”, které však nejsou pouhými “hromadami” ani “slepeninami”, nýbrž jsou “vnitřně integrovány”, tj. mají “své” nitro. Mít tedy své nitro i svůj vnějšek je obecným, charakteristickým rysem všech subjektů (subjektivita tedy neznamena automaticky jedinečnost, nýbrž je to také universale). - A nakonec: vymezení “anorganického jsoucna” jako nekomunikujícího “nutně, ze své podstaty” musím odmítnout. Sám ovšem nemluví o “komunikaci”, nýbrž o “reaktivitě”; místo o schopnosti komunikovat mluví o reaktivitě. Pokud nějaké jsoucno vůbec reaktivní není, není eo ipso součástí světa (univerza); fyzikové tu mluví o virtualitě (proti ní staví “reálnost”; ten termín je ovšem velmi zatížen, proto vyžaduje zevrubnou reinterpretační). V důsledku to znamená, že tzv. “jsoucno”, které samo na nic nereaguje a na které nereaguje ani nic jiného, jako by “nebylo”, tj. není “reálné” (což ovšem neznamena nutně, že není skutečné; i fyzikové mluví o virtuálních kvantech a částicích, které se “objevují”, emergují i v rámci - ale nejen v rámci - našeho vesmíru, a které opět velmi rychle anihilují, aniž by po sobě nechaly jakékoli stopy; jen výjimečně může dojít k interakci mezi nimi a mezi kvanty a částicemi reálnými, a pak ovšem jsou takové procesy a stopy po nich pozorovatelné). Virtuální “jsoucna” jsou sice nepatrně časově “rozlehlá” (nikoli “bodová”), ale nejsou to ještě “subjekty”, protože událost se stává subjektem teprve díky dvěma stupňům (úrovním) svých schopností, totiž aktivity a reaktivity. Událost tak “jednoduchá” (“úplně nejjednodušší”, jak píše K.), že aktivity a reaktivity není schopná, nenáleží do našeho vesmíru, není jeho součástí; jen výjimečně se však do našeho vesmíru může zapojit. Frekvence takových výjimek však zatím uniká možnostem dnešní fyziky.

- h) Další odstavec vcelku korektně formuluje, o čem byla řeč. Snad bych jen dodal, že slovo “vliv” je tradičně zatíženo kauzalismem, byť jemnějšího druhu. O “budoucnosti” nelze v tomto smyslu hovořit jako o něčem, co “působí”, co má “vliv” (na přítomnost, event. na minulost). Musíme si tedy být dobře vědomi toho, že užití tohoto slova v souvislosti s tím, co přichází z budoucnosti, má specifický význam, který by nás vždy znovu měl nutit ke změně orientace (tj. musíme v takovém případě velmi pečlivě rozlišovat, jde-li o “vliv” minulého na dnešek, na “nyní”, nebo naopak o “vliv” budoucího na “nyní” - v každém případě má “předchůdnost” jiný směr a jiný smysl). Ale když takto problematizují slovo “vliv”, neznamená to, že budoucí a budoucnost mají být vykázány ze sféry “skutečného”; skutečné je nejen to, co je následkem, výsledkem “skutku”, ale také - a dokonce přednostně - to, co ke skutku (ke všem skutkům, ke všem akcím a aktivitám) vposledu vede. Počátek ve smyslu ARCHÉ vždy znovu přichází a nastává, ale nikdy není příšlý a nastalý; to je ten fundamentální rozdíl od toho, jak to chápali první (a pak další) filosofové. To pak vrhá světlo i na chápání “vývoje”: vývoj na jedné straně není možný bez ustavičně nového startu nových a nových událostí, ale událost potřebuje nutně prostředí nesčetných jiných událostí, aby se mohla reálně uskutečnit, “realizovat”. A žádná (skutečná) událost není odvoditelná jen z toho, co předcházelo a už pominulo; důležitost tohoto “již minulého” dochází výrazu tím, že na to událost (v rámci svých možností a schopností) zareaguje a tímto zareagování z toho něco (pro sebe a obvykle i pro jiné události) “zachová”. Způsob, jak a zejména na jaké úrovni to zachová, je rozhodující pro to, dojde-li dále k posunu rychle nebo pomaleji degradujícím, “entropickým”, nebo naopak transgradujícím, “negentropickým”. Kdyby nebylo přicházející budoucnosti (přicházejícího budoucího, protože budoucnost nepřichází *en gros*, nýbrž strukturovaně a tropicky, adresně - nikoli transcendentně, nýbrž naopak descendentně, pokud vůbec lze ještě akceptovat ono “nahore x dole”), vývoj by nebyl možný (proto také je třeba definitivně opustit původní myšlenku vývoje jako rozbalování toho, co tady už bylo, jenže zabaleně, zavinutě). V téměř smyslu je třeba reinterpretovat i takové termíny, jako “vis vitalis” (neboť každá “vis” je danost, přicházející z minulosti), nebo “emergence” (neboť vynořit se může jen to, co až dosud bylo zanořeno), apod.
- i) Následující odstavec, jehož autorem je N., mi bylo potěšením číst (nikoli proto, že bych tu náhle souhlasil, nýbrž že jsem měl dojem, že jsme naladěni na touž vlnu). Asi se tu projevila má chronická tendence vyhledávat vady nejen ve formulacích, ale i v myšlenkách samých (dělám to i vůči sobě, takže proto mám tolik potíží s tím, abych dal dohromady nějaký definitivní text). Proto tolik námitek proti “zapracování” nepředmětnosti do “vnitrosvětného dění”. Ale je to dokladem porozumění problému, takže mé další námítka je třeba číst s ohledem na to. Když čtu formulaci “sediment interakce mezi subjekty a ryzí nepředmětností”, zvedá se ve mně jednak věcný souhlas, jednak se přímo bouřím proti slovu “interakce”. Mohli bychom toho termínu užít zase jenom tak, že to bude interakce docela jiného typu, než o jakém můžeme mluvit v rámci nitrosvětného dění. Skutečnost této podivné “interakce” totiž spočívá v tom, že to, nač bychom měli a mohli “reagovat”, není nikterak *před* námi, že na nás není, abychom nacházeli způsob, jak na něco “daného” reagovat, jak “odpovídat” na nějakou výzvu, která byla předtím, tj. už v minulosti, vyslovena nebo jinak “uskutečněna”, atd. I to, že “jeden z termínů zůstává neobsazen”, mi nevyhovuje, protože pak to vyvolává dojem, že vůbec nejde o skutečnost (v plném slova smyslu). My to zajisté musíme nějak pochopit, tj. myšlenkově “uchopit”, ale zároveň musíme vědět, že to nikdy není v našem pochopení a uchopení “obsaženo”, že to je vždycky jen naše pochopení, a že s tímto svým pochopením budeme nutně vždy znovu stát před přicházející “pravou skutečností”, s níž žádná naše interakce ani komunikace, tj. z naší strany a z našeho rozhodnutí a výkonu, není možná. Právě v tomto smyslu není žádná “adekvace” vůbec možná, nýbrž jen stále úsilnější snaha oslovující výzvy zaslechnout a životně (nejen myšlenkově) je poslechnout, tj. celoživotně se podle nich zařídit (a to ačkoliv je nemáme po ruce ani v kapse, abychom s nimi mohli ručně měřit, tj. manipulovat).

- j) V následujícím odstavci je opět jedna nevhodná formulace. “Provázanost” nepředmětnosti a předmětnosti buď neznamená nic (ve smyslu: vše souvisí se vším), anebo to je krok vedle. Má-li znamenat jen popření toho, že tu jsou dva světy, pak je to věcně v pořádku (jen ta divná formulace!). Nejde o symetrické členy nějakého “vztahu”: předmětnost je plně závislá na nepředmětnosti, je to vlastně opravdu jen “sediment”, ovšem až na to, že ten sediment je ustavičně znovu ožívován, tak aby ho mohlo být využito k postupu nejen kupředu, ale také (a zároveň) výš, a aby se bránilo jeho úpadku a rozpadu, aby se kladly překážky a meze entropickým změnám, a naopak aby se za pomoci dosavadních, vždy znovu ožívovaných “sedimentů” postoupilo k něčemu zase novému a vyššímu. Ty “sedimenty” jsou naprosto nezbytné, ale musí být vždy zapojovány do nových souvislostí a do co nejučinnější spolupráce na vzniku “nového”. Bez oněch sedimentů staršího “vývoje” by bylo nutno začínat vždy znovu; proto se to všechno jeví tak, jako by starší fáze rozhodovaly o fázích pozdějších a novějších. Ale ve skutečnosti to nejsou starší fáze, které rozhodují o směru cesty kupředu a vzhůru, nýbrž jsou to vždy nové počátky, které rozhodují o tom, co z toho starého, tj. z těch “sedimentů”, bude vybráno pro stavbu toho nového, které tu ještě není a také nikdy nebylo. Každý stavitel je vázán a omezen materiálem, který má k dispozici; a každý má také určité meze sám v sobě. Právě proto není žádný vývoj ani pokrok rozhodnut předem (tedy žádná “orthogeneze” jako nějaká maršrúta, předem zadaný rozvrh), ale vždy a na každém místě a v každém okamžiku velký zápas na mnoha frontách, a to bez předem daného “vyššího” rozhodnutí, jak to v tom kterém případě dopadne. To, co už bylo uskutečněno, má zajisté vliv na to, jak to půjde dál, ale je to vliv materiálu, nikoli “vliv” formující; “formující vliv” je vlivem skutečných “subjektů”, které se nasazují k uskutečnění něčeho nového, ale mohou tápat a mohou se mýlit, mohou se dostat na scestí a dokonce tam i dlouho tvrdošijně anebo “setrvačně”, indolentně setrvávat. - Nepředmětnost nepřichází “z nitra” (leďa bychom hned upozornili co nejdůtklivěji, že tím myslíme “svět niternosti”, který je společný všem subjektům, a nikoli “soukromým”, privátním světem niternosti (ve smyslu psychologickém, dokonce ani ve smyslu Kierkegaardově, který není jen psychologický). Ten důraz na “nitro” a “niternost” má - zejména prozatím - význam pro to, aby bylo jasné, že nepřichází z “vnějšího světa”, tj. že to není součást vnitrosvětých procesů a dějů.
- k) Nevím, kdo tu je a odkud ze strany N. citován; já pochopitelně nemám za to, že “k ryzí nepředmětnosti nemáme žádný myšlenkový přístup”; to bych se přece nepokoušel obhajovat potřebu a možnost “nepředmětného myšlení”. Jde mi ovšem o něco jiného: tradiční (původně řecký) pojmový přístup je jistým způsobem “násilnický”, protože se pokouší se svého “předmětu” zmocnit, chopit se ho, uchopit jej a “držet”, odtud celá terminologie s tím spojená, která se především přes latinu rozšířila takřka po celé Evropě a odtud dále do světa, kam stále ještě proniká. (Vynechám teď podrobnější odkazy na jazykové prostředky, např. souvislost *capere* – *concupere*, nebo *uchopiti* – *pochopti*, nebo také *ergreifen* – *begreifen* apod.; můžeme se k tomu třeba vrátit; jde to dost daleko a netýká se to jen etymologie jednoho ohniska. N. sám např. zavádí hned termín “interakce”, což sugeruje, že je možná akce subjektu, zaměřená na “ryzí nepředmětnost”, a to v ‘odvrácení’ od “předmětného” světa, což ovšem já chci přinejmenším problematizovat. Ještě se k tomu snad dostaneme později.) Samo slovo “přístup” už diskusi zatěžuje, jako by pohyb vycházel především od přistupujícího. Právě proto dávám mimořádný důraz na to, že jakákoli akce kteréhokoli subjektu je vždy odpovědí na to, co “aktivně” předchází (příčemž ovšem tato “aktivita” přicházejícího z budoucnosti má jinou povahu než akce subjektu, tj. nesmíme hypostazovat žádný “supersubjekt” jako její “zdroj”). Myslet “ryzí nepředmětnost” je zkrátka zapotřebí, a po mém soudu je to možné, ale není naproti tomu možné donucovat ji, aby přicházela a aby se “ukázala”, aby se dala k dispozici našemu přístupu a zkoumání. To znamená, že je možno se jí jen otevřít, že je možno ji jen “přijmout” – a pak teprve reflektovat, co jsme to vlastně podnikli a proč to nemůžeme chápat jako pouhou svou vlastní spontaneitu, proč tam vždycky musíme shledávat něco, co jsme sami neudělali a co jsme si ani sami nevymysleli.

- l) Přicházení (jednotlivé “konkrétní” přicházení) ryzí nepředmětnosti není a nemůže být “zásahem do chodu předmětného světa” (přitom ovšem víme, že ten tzv. předmětný svět je redukující konstrukcí zpředmětnujícího myšlení, ale ve skutečnosti je plný subjektů a jejich aktivit, a to znamená že tam všude jsou “v akci” nepředmětné = niterné stránky těch subjektů); přicházejí vždy jen nepředmětné výzvy, ale subjekty jsou vždy nějak, více nebo méně, schopny na takové výzvy “odpovídat”. Takže “vliv” nepředmětné skutečnosti na chod “předmětného světa” je vždy vázán na ty subjekty, které se k tomu přihotoví a onen “vliv” umožní, zprostředkují a vlastně nastartují prostě tím, že se určitým způsobem zachovají, že něco vhodnějšího nebo méně vhodného podniknou, tj. že uprostřed chodu věcí dají zrod něčemu, co z toho chodu nevyplývá, ale je něčím, co tu nebylo. A takové subjekty to mohou udělat jen v rámci svých “možností”, např. už jen v závislosti na prahu své vnímavosti vůči nepředmětným výzvám (a ovšem na míře své “poslušnosti” ve výkonu toho, k čemu jsou vyzývány). Pochopitelně, že tu je problém, zda tu je možno předpokládat adresnost určitých výzev přicházejících k určitým subjektům (eventuelně i k typům nebo druhům subjektů), a to vedle onoho “síta” vnímavosti příslušných subjektů, jímž leccos prostě neprojde. Ale bylo by jistě předčasné se do tohoto problému pouštět, dokud není sdostatek vyjasněno, že “vliv” nepředmětných skutečností (a speciálně ryzí nepředmětnosti “vcelku”) nemá (a nemůže mít) kauzální charakter, tj. že to není přímo zásah do “předmětné skutečnosti”. (Závěrečných 5 - 6 řádků K-ova odstavce mne udivuje jednak svou terminologií, a ovšem i svou mimoběžností, jak mi to připadá, ač-li ovšem chápu, oč v nich šlo.)
- m) Něco ze zmíněné mimoběžnosti zůstává i na počátku následujícího odstavce (posledního), jehož autorem je K. Nepamatuji se, že bych mluvil o “rozpadlosti” “světa vůbec”. “Rozpadlost” totiž sugeruje nějakou jednotu na počátku (nebo alespoň v předchůdné fázi); to však je problém zatím ne(vy)řešený, takže bych mluvil raději o “mnohosti”, pluralitě vnitrosvětých jsoucen-subjektů. Zda tato pluralita vznikla rozpadem čehosi původně (nebo aspoň dříve) jednotného, anebo zda je naopak již jen překonávaným pozůstatkem nějaké původní chaotické mnohosti, která je postupně – ale zatím jen místně - sjednocována díky aktivitě jednotlivých subjektů (na různých úrovních), to bych ponechal na pozdější dobu (v tom nejsou jednotní ani teoretičtí fyzici, když uvažují o Velkém třesku, a to je ještě daleko od filosofického položení otázky). Naše zkušenost, zčásti založená na poznacích vědeckých, ale z větší části na každodenním praktickém ověřování, kterým všichni stále procházíme, svědčí jednak o tom, že svět je mnohostí jednotlivých “věcí”, z nichž některé jsou vnitřně sjednocenými “pravými jsoucnými”, zatímco jiné jsou jen nahromaděním takových “pravých jsoucen”, ale přitom toto nahromadění nemusí mít vždy charakter “pouhé hromady”, v níž tedy nejsou jednotlivá pravá jsoucna jen nahodile iuxtaponována (prostě jen “vedle sebe”), ale mohou vstupovat do nejrůznějších interaktivních vztahů, které mohou být pozorovány a zkoumány. Tak jako se společnost ,nerozpadá‘ na jednotlivé lidi, tak se ani organismus ,nerozpadá‘ na jednotlivé orgány nebo i buňky atd., a ani svět vůbec se ,nerozpadá‘ na atomy a eventuelně subatomární částice a kvanta atp. Téměř lze říci, že opravdu vše souvisí se vším, ale ne každá souvislost (a myslím aktivní, “dějící se” souvislost) je schopna už eo ipso zakládat vyšší jednotu.
- n) Zajímavá je otázka tzv. “stvoření” (slovo je ovšem silně historicky zatíženo, ale od toho snad můžeme odhlížet). Nepředmětnost (zejména ryzí nepředmětnost) nemůže (takříkajíc “z principu”) přímo přecházet v předmětnou skutečnost, nýbrž pouze prostřednictvím nejrůznějších subjektů. Tím se však otvírá přinejmenším dvojitý závažný problém. Jednak jde o to, jak “vzniká” subjekt (tj. ten či onen konkrétní subjekt), nebo ještě přesněji formulováno, jak vzniká ona pozoruhodná událost, již se virtuální jsoucné (primordiální) stává jsoucnem reálným a tudíž jak reagujícím na jiná jsoucna, tak takovým, na něž jiná jsoucna reagují (mohou reagovat). Totiž teprve takové jsoucné, které je samo schopno reagovat na jiná jsoucna, a na které zase jiná jsoucna mohou reagovat, je schopno akcí a tudíž i reakcí. Jestliže se ve vnějším (předmětném) světě skutečností děje jen to, co vykonávají subjekty (nebo co po nich ještě nějaký čas “setrvává” či přetrvává zásluhou jiných subjektů), musíme si položit otázku po vzniku (zrodu, staří Řekové

by řekli FYSIS) subjektů samých. Takový subjekt (každý, tj. konkrétní) totiž nemůže vzniknout zpředmětněním něčeho nepředmětného, i když ovšem bude mít (má) svou předmětnou stránku; není ovšem na tuto předmětnou stránku redukovatelný. Takže tu máme zvláštní, samostatný problém (a já ho dávám do souvislosti s tzv. “vírou”, čímž ovšem myslím něco jiného, než bývá běžné); už jsem o tom několik poznámek kdysi napsal. Akt víry totiž – jak to zatím já myslím – je sice “výkonem” subjektu, ale zároveň platí, že je naopak pro subjekt přímo konstitutivní. Zatím jsem se pokusil to “řešit” jakýmsi paradoxem (v jistém navázání na starší, dokonce velmi starý myšlenkový motiv): je cosi “elementárního” v každém aktu víry, co není “výkonem” subjektu, nýbrž co vždy znovu subjekt – který se svými akty a jejich výkony vždy znovu ustavuje, přestavuje, re-konstituuje a tedy mění – vposledu konstituuje; a aby právě tento konstitutivní akt mohl být přiřazen konkrétnímu subjektu, musí mu být jaksi “započten” za “jeho”. To znamená, že tento základní, fundující akt nemůže být tak docela v “moci” subjektu. – Až do tohoto podivného momentu se mi složil, zavinul, smrskl problém “stvoření” v tom nejzákladnějším významu. To ovšem není význam “vyčerpávající”.

- o) Odedávna se ovšem “stvořením” myslí stvořenost vnitrosvětých skutečností a vposledu světa samého. Zde nastupuje nutnost rozboru našich zkušeností především ze světa živých bytostí (teprve odtud se pak můžeme pokoušet extrapolovat do roviny jsoucen “před-živých” a případně “hromad”). Mám za to, že svět se “děje” tak, jak jej utvářejí vnitrosvěté subjekty (které ovšem představují zevnitř zakládanou a udržovanou jednotu, tj. mají nitro, jímž jsou jakoby svými kořeny zakotveny ve světě nepředmětnosti). Aby něco takového subjekty mohly dělat, musí být především samy “reálné” (užívám toho slova ve smyslu obdobném tomu, jak ho užívají fyzici v protívě k “virtuálním”), tj. musí jak svou vlastní vnější stránku, tak své tak či onak “přivlastněné” okolí budovat z neméně “reálného” materiálu (obvykle nižších subjektů). A už to představuje jisté “omezení” či “vymezení” toho, jak a v jakém smyslu můžeme mluvit o stvoření. Abych to neprodlužoval: jestliže naše dnešní poznatky vedou k závěru, že vývoj živých bytostí (nejnižších, ale také rostlin a živočichů) trval snad až 4 miliardy let, znamená to, že to asi o moc rychleji prostě nešlo. Trvalo to tak dlouho, protože to rychleji a lépe ony nejrůznější druhy subjektů zajistit nedokázaly. A bez nich to nebylo možné.
- p) Nemluvil bych o “imanenci nepředmětnosti v subjektech”, neboť imanence říká, že ona “nepředmětnost” je v nich uzavřena. Něco podobného nelze platně vyslovit ani o “imanenci předmětnosti v subjektech”, i když tam by to bylo snad o trochu lépe zdůvodnitelné. Po předmětné stránce je nepochybně každý (reálný) subjekt maximálně interesován na tom, aby si vymezil hranice svého těla (odtud třeba tzv. imunitní reakce). Ale ty hranice musí nejen ustavičně obnovovat a udržovat, ale dokonce vždy znovu překračovat a narušovat (např. tím, že přijímá potravu). Naproti tomu ve vztahu k nepředmětnému světu to má subjekt na jedné straně nesnadnější (vždyť kdo by se nebál, když lev řve, a kdo by neprorokoval, když velí Panovník Hospodin?), a na druhé straně je k tomu, aby byl sám sebou a převzal svou vlastní odpovědnost, přímo volán (už jen tou adresností výzev). Mluvit tedy o imanenci nepředmětnosti v subjektu je zcela nepřiměřené: nepředmětnost prostě pro každý subjekt je adresnou výzvou k tomu, aby něco vykonal – a konat to může jen tak, že se celou bytostí obrátí do “předmětného” světa, takříkajíc “ve jménu” oněch nepředmětných výzev, které nemůže a nesmí zpředmětnovat, tj. učinit z nich “předměty” (např. svého zkoumání), nesmí je mít “před sebou”, nýbrž jen “za sebou” a “mimo sebe”. – A ten spinozismus, leibnizovství a hegelianismus nechte stranou. Něco z toho si můžeme vzít, bude-li se to hodit, ale nikdy ne vše. “Jejich” vnitřní logika pro mne není závazná; mám svou vlastní. “Donekonečna učené univerzum” – to mi zní naprosto absurdně a cize. “Univerzum” je mnoha subjekty ve společném úsilí vždy znovu propojovaný a sjednocovaný pluralitní svět – ve smyslu “ad unum vertere”: ale to “unum” není žádnou fakticitou, ani jen jednou stránkou fakticity, nýbrž je to jen směr vývoje (tedy ani “úběžný bod”, jak o něm mluví třeba geometrii). To “unum” je výzva, a to nepředmětná. Možná je to kus našeho “poslání”, naši “poslanosti”.

- - -

Nyní jsem to obojí ještě spojil dohromady a provedl některé korektury (ale asi jsem ještě mnohé jiné nedostatky přehlédl.)

Se srdečnými pozdravy L v H .